

Ой, гоп, кума,
Я із технікума
Жарт для відповіді
на телефонний дзвінок

Технікум

- 1 -

Перша (заочна) зустріч з технікумом у мене сталася на співбесіді в комісії, що займалася розподілом на роботу. На потоці було більше 120 випускників факультету, я за успішністю знаходився ближче до верхівки списку, тому варіантів вистачало. Не сказав би, що мене манила викладацька професія, скоріше вплинуло слово «Тараша», майже вдома.

- Тараша, технікум механізації, – заявив спокійно.

- Ви розумієте..., – в комісії уже зроблені були загальні прикидки, що цілком природно, – у нас виникла одна ситуація: там потрібен не лише інженер, а й викладач математики. А в Петра Михайловича Затірка дружина учителька, веде цей предмет. Нам зручніше було б направити сім'ю. Може б Ви щось інше підібрали, тим більше, це викладацька робота, а Вам всього 21 рік...

- Це ж не вада, – з прикрістю подумалось, але не став наполягати, – добре, розподіляйте, я зайду останнім.

Так і зробив. Залишались вакантними декілька місць. Погодився на головного інженера колгоспу в селі Куліші на півночі Житомирщини. Вплинула назва села. Так на Червоноармійській, поблизу кінотеатру «Київ» називалося кафе, куліш там справді був смачним і, головне, дешевим. Інших аргументів не мав.

В цьому селі я таки був і не раз, бо там монтувався новий кормоцех, у мене – інженера «Сільгосптехніки» було там персональне завдання – змонтувати мною ж спроектований змішувач – подрібнювач кормів (направлення переробили в Житомирі за ініціативою Бориса Срібного, мого колеги по самодіяльності в академії, завідуючого майстернею в райоб'єднанні. Ми двоє мали вищу освіту на близько семи десятків ІТР).

На виробництві я змінив І.Ревенка, з яким знайомий був раніше по секції боротьби. Він пішов до аспірантури. Нині Іван Іванович – доктор технічних наук, зав. кафедрою агроуніверситету.

Про перші кроки на виробництві можна говорити немало. Але йдеться про інше. Через кілька місяців я став солдатом, перед тим ще встиг відмовитися від заочного навчання на другому курсі філфаку університету ім.Т.Шевченка, бо одна з причин – не мав ніяких статків, щоб їздити до Києва та утримувати сім'ю, – дружина Валентина, вчорашня випускниця школи чекала дитину. Сподівання ж на те, що в армію не призвуть через сімейний стан і свіжу іще спортивну травму, не справилися, – післявоєнна демографічна «ніша» вимагала підбирати усіх. На медкомісії у військкоматі лікар заповнюючи свою графу щодо мене, заспокоював «...все добре, нічого

страшного немає...» і навіть не зреагував на моє: «Та Ви не там мацаєте, у мене ж не ліва, а права нога сім місяців була в гіпсі».

- 2 -

Другого дня після повернення зі служби поїхав влаштуватися на роботу. Головний інженер райсільгосптехніки В.Хіврич запевнив: «Візьмем обов'язково. Відразу з Нового року, як затвердять штатний розпис».

- Не можу чекати цілий місяць. Перед батьками дружини соромно. І так на цілий рік нав'язав їм своїх. Вони ж, напевне думають: заміж дочку віддавали за інженера, не солдата. Принаймні я їм так обіцяв.

- Ну, заглянь у технікум, там, здається, з'явилася вакансія.

Заглянув. В приймальній директора мене підібрав завуч.

- Зайдіть на хвилинку, – кругловидий, середнього віку чоловік викликав довіру, – розкажіть про себе.

- Та нічого розказувать, – подав документи, – звідси я, із Буди.

- А з армії коли прийшли?, – Микола Петрович Алексєєв (так звали завуча) проглядав диплом, випуску з оцінками.

- Учора.

- В будь-якому разі наказ підписує директор. Місце у нас є. Ви зайдіть до нього.

Олексій Опанасович Шевнюк – людина не так літня, як... не сучасна. Темно-синій, застібнутий доверху піджак, схожий на френч, просторе з блискучими зализинами галіфе, що при його малому зрості здавалося завеликим, світлі чоботи. Такий «дрескод» популярний був відразу після війни серед номенклатурного начальства. Однак після війни минуло уже більше двадцяти років...

Руки не подав, сісти не запропонував.

- Ти понімаїш, – він користувався діалектом чернігівської глибинки (студентом я двічі гостював у свого найближчого товариша і однокурсника Петра Павленчика на хуторі поблизу Борзни), – як ти будеш викладать? Молодий, без стажу. І квартири у нас немає, а в тебе сім'я. Короче...

В коридорі мене перехватив завуч.

- Почекайте хвилинку.

Справді, за кілька хвилин він повернувся від директора.

- Будете читати для механіків креслення, а електрикам – трактори, сільгоспмашини і механізацію тваринництва. Досвіду у Вас справді мало, але викладачів ніде не вчать. Вчитися треба самому.

- Коли виходить на роботу?

- Можна й завтра. Але краще через день, літературу візьміть в бібліотеці. Познайомитесь з викладачами, а тематичні плани, плани уроків... Все це освоїте. Ви де будете жити?

- В Таращі є родичі, двоюрідна сестра... Спочатку в них, потім шукатиму квартиру.

- То й добре. Боятися не треба.

По дорозі додому обдумував ситуацію. Читати доведеться фактично всі предмети для підготовки механіків. Креслення базується на основі нарисної геометрії, а вона була моїм захопленням на першому курсі. Над кресленнями ж механіки всі п'ять років не розгинали спин. Тому з цим предметом, вважай, повезло. Складніше з іншими. У ВУЗі мало, на мій погляд, давали практичних навичок. Виручало хіба те, що помічником комбайнера я став іще школярем і три сезони жнивував. І хоч електрикам предмети читались за коротшими, ніж механікам, програмами, повної упевненості бракувало. З механізацією тваринництва взагалі виходив скандал. Майже цілий курс я був з гіпсом, екзамен здавав екстерном.

Сумнівами поділився з тестем. Він – мій любий (як і більшості школярів) талановитий і дотепний учитель математики в семирічці, порадив викинути з голови навіть думку, що щось не знаєш.

- Які б там у класі розумні не були, вважай, що перед тобою сидять пеньки. Отак настроїш себе і все вийде.

Так-то-так, але щоб викладати, треба знати набагато більше, ніж твої студенти, значно більше і глибше, ніж передбачено програмою. Брак знань доводилось долати безсонними ночами, інколи допомогою колег, котрі читали ці ж предмети механікам. Про їхню доброзичливість пам'ятаю донині.

Корифеєм у своїй справі вважаю Миколу Олександровича Богомаза, лаборанта кабінету сільськогосподарських машин. Він техніку не лише знав, він її *відчував*. Відчував і розумів, звичайно, людей. Здавався безкомпромісним і прямолінійним, хоч це, скоріше за все, було зовнішнє враження від голосної мови темного лицем худорлявого чоловіка. Коли до технікуму приєднали два колгоспи і він став радгоспом-технікумом, кращі риси М.Богомаза розгледіли усі. Студентські механізовані загони працювали чітко, професійно, без авралів. Підготовка техніки, підбір хлопців, їх налаштування на роботу – все це була справа Миколи Олександровича.

Патріархом викладацького колективу безперечно був Семен Дем'янович Цимбал. Невисокий, сивий, небагатослівний, – він, здається, знав усе про наш навчальний заклад, бо й працював у ньому з давніх часів. В період окупації він мабуть теж викладав у механізаторській школі, мав після того неприємності, якими ні з ким не ділився. То був інший час, збагнути його правдиво могли ті, хто знав що таке донос, розправа, зведення рахунків, двозначні взаємини в колективах, поміж людьми взагалі. Відголоски цих взаємин іноді лунали і між викладачами старшого покоління. Аргументом проти них у Семена Дем'яновича було лише бездоганне володіння предметом. Воно цінувалося і стаціонарниками, і заочниками.

- А-а, новенький, свіженький, – з ледь лукавою посмішкою в лабораторії тракторів зустрів мене її господар Анатолій Іванович Кирилюк. Я прийшов порадитися з приводу перших занять з групою електриків.

- Ви не «влязьте» в деталі і модифікації, електрикам потрібні знання загальні: є дизельний двигун і він працює ось так, а є бензиновий. Треба, щоб вони розуміли різницю поміж ними: принципи роботи, перелік агрегатів, вузлів і систем, їх особливості. Багато чого можна пояснити на розрізах, ми виготовляємо ще кілька. Заходьте.

Згодом у нас склалися добрі стосунки. Разом зводили в нього дома побутові споруди з спільно виготовленого (ним придуманого) будівельного матеріалу – цеглин з гранпилу. В кожному з них закладалася десь підібрана порожня пляшка. Думаю, матеріал вічний, з точки зору екології – корисний. Разом готувалися до його наступних сесій (він заочно учився в академії). Разом брали участь в самодіяльності, у Анатолія Івановича чистий тенор, а вивчений у морфлоті «степ» під мелодію «Яблучко» був родзинкою багатьох вечорів. Гадаю, він і зараз може це довести.

В тракторній, природно, лабораторії зайнято було найбільше викладачів. Розважливістю, пунктуальністю, методичною досконалістю виділявся Михайло Юрійович Потійко. Не випадково згодом він організовував використання у навчально-виховному процесі технічних засобів: кіно, проектори, екзотичний на той час телевізор. Я ходив кілька разів на його уроки, учився у нього.

Вийшло так, що креслення і механізацію тваринництва (але для механіків), як і я, читав Юрій Сергійович Шапоренко. Совісний і відповідальний, він здавалося був заклопотаний іще якимись додатковими справами. Цим могли зловживати вихованці, але зважали на його стриманість і справедливість. Колись на уроці, спостерігаючи як мої слухачі по пам'яті малюють схеми доїльного апарата при різних його тактах, він здивувався: «А як їм вдасться? Це і механіки навряд чи зможуть». Відповів, що я сам таким чином осягав принцип роботи, а щоб студент засвоїв матеріал, його треба «провести» своїм шляхом до розуміння суті. Він погодився.

В кабінеті креслення співробітників теж немало. Одна з причин – на практичні заняття групи діляться на підгрупи, а таких занять – три чверті програми. Повне, з одного предмета навантаження тут мав Борис Михайлович Тимченко. Жив напроти учбового корпусу, на самій вершині гори. Гора ніби тисла, нависаючи над технікумом, відділяючись від нього лише навантаженою дорогою. Вікна креслярської аудиторії (№33) виходили на вулицю. Восени, особливо під час сезону цукроваріння вантажні автомобілі майже безперервно повзли вгору, до Бесарабки і шляху на Луку (в Таращанському районі тоді ще сіяли буряки!). Читати було складно, але для практичних занять те не особливо заважало.

Зо два рази я був у Бориса Михайловича вдома. На мій погляд, він був дуже... правильною людиною, чесною. Таким завжди доводиться непросто. Тим більше коли є сімейна невлаштованість, невизначеність перспективи, дефіцит товариських взаємин. А ще на нього, думаю так, впливали спогади. З

концтабору його, як і інших, возили на завод, де фашисти ланцюгами примикали ув'язнених до верстатів. Його – до токарного. Викладачем він був кваліфікованим, багатьма його порадами я користувався і тоді, коли він виїхав з Тараші.

- 5 -

Учительська – дзеркало колективу. Досить побути на великій перерві, щоб у першому наближенні дізнатися хто є хто, які проблеми турбують викладачів, які у них стосунки.

Ось Микола Лаврентійович Кулаковський, викладач загально-технічних предметів, високий, худорлявий. Старійшина, інтелігент, з музичною освітою, шахіст. З ним поряд нерозлучні говірливі Ольга Дем'янівна Онищенко (викладач української літератури і мови) і Галина Минівна Радченко (навіть не пригадаю, який спец предмет вона вела, чи не економіку часом). У них свої, незавершені теми розмов з Миколою Лаврентійовичем. Він, щоправда, більше слухає, слова вставити нікуди, інколи киває головою.

Ось ставить журнал високий, з побитим сивизною буйним, не причесаним чубом Борис Степанович Ігнат'єв. Його, чудового фізика, люблять усі такого як є: в крейді, не завжди виголеного, не напрасованого чи доглянутого. На Козаківці, де він жив, обійстя нагадувало господаря. Грушами, що переросли свій вік, незібраними яблуками... Через багато років, приймаючи його старшого брата, а перед тим вияснивши в лікарні все, що стосувалося стану Бориса Степановича, мусив говорити чесно:

- Йому ніхто, ніде і нічим не допоможе. Мені боляче, ніби втрачаю рідну людину. Повірте.

В моїх словах не було і натяку на лицедійство. Схоже, брату бракувало навіть таких слів. Він зробив усе, що міг. Як роблять совісні люди. Таким його знав я і в ливарному цеху «Сільгосптехніки», де брат працював майстром, а я за власною ініціативою, як технолог, займався переведенням цеху з планово-збиткового статусу в звичайний, – рентабельний.

Ще з коридору чути Анатолія Федоровича Самойленка, заступника директора по спортивно-масовій підготовці, простіше – фізрука. Заняття в спортзалі, на майданчику чи в лісі, на лижні виробляє потребу говорити голосно. Красень-атлет, недавній збірник гандболістів України (через травму не одержав золоті медалі на чемпіонаті СРСР і тому не став майстром спорту), тренер, методист, вихователь... Серед 133 середніх спеціалізованих закладів України, підпорядкованих міністерству сільського господарства, технікум десятиліттями не вибував з трійки найкращих у сфері спорту.

Приїхавши за направленням з інфізкульту і маючи намір швидко повернутися до столиці, зачепився в Тараші назавжди з одним лише записом в трудовій книжці «прийнятий на посаду...». Унікальний і повчальний приклад.

Згодом ми дружили сім'ями, та навіть в основі цієї дружби була робота, відданість ній. Інколи в моєму селі, він розмовляв з моїм батьком, що втратив слух ще в юності, але це не вадило йому чути Анатолія Федоровича. Їхнє спілкування схоже на те, що розповідав мені днями Юрій Мушкетик про незабутнього Федора Маківчука, редактора «Перця». Дотепного, винахідливого і талановитого, вдатного і до розігрування співробітників. Вони ж віддячували і йому.

- Заходить в коридор редакції чоловік, – розповідає Юрій Михайлович, – солідний голова колгоспу з Одещини.

В коридорі «на перекурі» двоє, один – недавня жертва жарту редактора.

- Скажіть, а де кабінет редактора?

- Там, по коридору – приймальня. Я проведу. Тільки одна деталь, – він фронтовик, контужений, дуже погано чує. Ви поголосніше з ним...

- Понятно, – захитав головою відвідувач.

В приймальні запросив гостя почекати – «я попереджу». Зайшов у кабінет і повідомив, що є відвідувач, цікава і достойна людина, хоч і з ганжем – майже зовсім глухий. Тому хоче господаря кабінету так би мовити, зорієнтувати.

Треба лише уявити картину зустрічі.

- Здрастуйте Федоре Юрійовичу, – чимдуж кричить гість.

- Добрий день, шановний..., – відповідає господар, – як добралися?!

Десь через дві-три фрази Ф.Маківчук «допер», що тут щось не те.

- Ви чого кричите?, – до візитера.

- А Ви чого?, – у відповідь...

... Неголосною в учительській здавалась Софія Савеліївна Раєнтова, вчителька російської мови і літератури. Учителство – її покликання. До викладання і виховання вона ставилася творчо. Не зважаючи на її молодий вік, у неї можна було повчитися, як сказали б тепер, креативності. Студенти її поважали щиро, це дозволяло впливати без примусу (коли слід) на молодих людей у їх складному перехідному віці. Її чоловік Олексій Миколайович Малоштан викладав електротехніку. Разом вони виховували двох дівчаток. Сім'я, принаймні збоку, виглядала ідеальною. Думаю, що це було не тільки стороннє враження.

Математиків у технікумі троє. Корифеєм вважався Артем Іванович Ткаченко, солідного віку, котрий він намагався приховувати, особливо перед молодшими жінками. Не пригадую, щоб він був класним керівником, його громадським дорученням був студентський хор складом близько сотні хлопців. Хор – тема кожної «планірки», педради. Нагадування, вимоги дисципліни, активності...

Також солідний вік мав і Павло Миколайович Нечушкін. Йому, педанту, вадила його картавість, а звичка до моралізаторства викликала зворотню реакцію, інколи незлі анекдоти. Проте хлопців з групи, де він був куратором, захищав відчайдушно. Принциповий надзвичайно, умів (задля справи) знаходити і компроміси. Пригадую один з них.

Вже кілька років я завідую відділенням механізації. Літо, відпустка у селі, брати теж приїхали. Вранішня пора. Із сусіднього села заходить хлопець. Знаю добре – Василь, з дещо авантюрним характером. (Нині він доволі успішний фермер).

- Здрастуйте... Я подав документи в технікум, але математика... Боюсь, завалю.

- Василь, я протекцій не роблю. Старайся сам.

- Та Ви хоч скажіть комусь.

- Ну сам поглянь, брати приїхали, ми сарай будуємо, а мені день стратить, – шукаю привід для відмови, – а коли екзамен?

- Сьогодні.

- Ну, приїхали, – і жартома, – скажеш, що ти мій племінник...

Через день розповідає.

- Важкий білет попався. «Молодий чоловіче, – каже Павло Миколайович (екзаменатор), я навіть трійку поставити не можу». А я йому: «То й не ставте, це мене дядько змушує вступати». «А хто ж Ваш дядько?» «Та-а... Олександр Олександрович». Учитель поставив ще додаткове завдання, напевно не складне, і виніс вердикт «більше четвірки Ви не заслуговуєте»...

А Василь нормально закінчив технікум.

... Третьою «математичкою» була Сузанна Іллівна, дружина мого однокурсника Петра Затірка. Хороший спеціаліст, працювала декілька років. Щось не склалося в їхній сім'ї, разом з дочкою вона виїхала до своїх батьків. Сам же Петро Михайлович міг служити зразком акуратності. В тому можна було переконатись на його конспектах, планах (він викладав предмет «сільгоспмашини»). А ще краще – дома. Деякий час ми були сусідами, в його відділені сарайчика все було на своєму єдино визначеному місці, навіть порубані дрова здавались пронумерованими. В своєму матроському «кльоші» він нагадував боцмана, що відає господарською частиною. Сприймати його в такій ролі заважала лише надмірна худорба.

Предмет «Ремонт тракторів і сільгосптехніки» вважався складним і в академії, і в технікумі. Мій дипломний проект був по кафедрі ремонту, знаю. Засвоєння предмета давало змогу працювати нарівні з випускниками політехнічного чи автодорожнього інститутів на будь-якому підприємстві, де є металорізальні верстати, шліфувальне, хонінгувальне тощо обладнання. (Мій однокурсник Микола Мушинський, наприклад, працював головним механіком київського заводу ім. Лепсе).

«Ремонт» читали Петро Зінов'євич Вовкодав і (недовго, бо пішов у науку) Микола Степанович Лосина. Останнього я теж знав по секції боротьби, «супертяжа», старшого на декілька років, котрий ішов курсом пізніше, бо – після армії. Згодом, уже працюючи в Київському обкомі, в сфері моєї відповідальності знаходилось крім усього, що стосувалось механізації сільського господарства, і 17 НДІ. В одному з них – УНДІМЕСГ і працював М.Лосина, такий же рукастий, осміхнений, розважливий і незворушний.

Петро Зінов'євич був занадто строгим, безапеляційним навіть щодо думок колег. Можливо це була прийнятна для нього маска. Його справді боялися студенти (учнів у технікумі, особливо старшокурсників чи з набору після середньої школи величали студентами). Мені здавалось, Петро Зінов'євич став заручником ним же створеного образу, бо вихованців своїх потрібно якщо не любити, то, принаймні, поважати. Усіх, які вони не є, бо кожен – людина зі своїм світом і в тому він рівний з усіма. Це, правда, стосується не лише навчальної сфери, а й загалом стосунків між людьми.

В учительській часто зіплювалися знавці електротехніки Левко Прокопович Бедрак і Василь Степанович Пастушенко, ветеран і представник молодого покоління. Я приймав бік Василя Степановича, бо в ньому відчувалася блискуча інженерна підготовка (не випадково незабаром він став провідним науковцем в НДІ). Його ж опонент чомусь здавався раціоналізатором, віртуальні новації котрого щодо предмету дискусії (трансформатори і електродвигуни) здебільше не мали прикладного підтвердження. Можливо те для нього – наслідок багаторічного викладання предмета для слухачів, котрим предмет другорядний.

З відкриттям нового для технікуму напрямку підготовки спеціалістів – техніків-електриків, в колектив влилося відразу чимало молодих фахівців цього профілю. Серед них виділялись Ігор Данилович Алексєєв і Анатолій Іванович Левіцький. Однокурсники, випускники електрофаку академії були чимось схожими, – вимогливістю, настирливістю і високою кваліфікацією. Одночасно і відрізнялись темпераментом, своїми захопленнями. Небагатослівний Ігор Данилович докопувався до суті явища чи ситуації, що в такому великому колективі складалася іноді неждано. Темпераментний Анатолій Іванович відразу «брав бика за роги», не шукав компромісу, наполягав на своєму. В будь-якому разі, з ними було цікаво, бо цікавими вони були самі по собі як люди.

Михайло Миронович Гуренко, на мій погляд, найбільше відповідав статусу викладача. Не зважаючи на вік (близько 30), він здавався своїм в юнацькій аудиторії, а різниці не збільшували ні його притишений голос, ні інтелігентські окуляри в роговій оправі, ні навіть солідні залисина. Після відкриття п'ятиповерхового гуртожитку він та ще один інженер-електрик займали там по кімнаті на першому поверсі. У Михайла Гуренка можна було взяти цікаву книжку, послухати сучасні магнітофонні записи. Володимира Висоцького, зокрема, я вперше почув з Михайлового магнітофона, а пророче «... Ты уймись, уймись тоска, душу мне не рань. Если это присказка, значит, дело дряннь» вже тоді викликало тривогу.

На жаль, молоді люди в технікумі не затримались, схоже, через примарність перспектив на житло.

Здається, через кілька тижнів після початку моєї роботи, технікум сколихнула новина: заміна директора. У заочному відділі, куди я зайшов

перед початком установчої сесії, почув: «Це ще не вся новина. Новина, що й завуч змінюється».

При представленні директора викладачам в учительській помітно було, що новий керівник губиться. Олександр Тарасович Новіцький з місцевих, перед призначенням працював інженером в районному управлінні сільського господарства. Технікум він теж закінчив, працював майстром, в академії освіти одержав заочно.

Років за сорок, високий і трохи сутулий, худорлявий, у темно-сірому костюмі та нейлоновій (входила на той час в моду) сорочці. Не звичний до краватки, це помітно. Широкий комір нової сорочки раз-по-раз вилазить поверх лацкана піджака, його дратуючи. Намагається говорити «на рівні», вживає чужі для його лексики слова «де-юре і де-факто» і, схоже, бачить, що аудиторія фіксує таку невідповідність... Врешті представлення закінчується, всі розходяться зі своїми враженнями.

- Я співробітничав зі всіма керівниками, – ділиться своїми думками А.Самойленко, – аби не заважали та вирішували проблеми з інвентарем, ремонтом спортзалу, допомагали командам, що їдуть на змагання...

Мені рано щось висловлювати, я, скоріш, співчуваю Олександрові Тарасовичу, бо за вадами красномовства він – Цицерон порівняно з попередником. Все інше (це вже висновок з відстані часу) наслідок його життєвих обставин. Солдатом застав кілька тижнів війни, здається, в Чехословаччині. Виходець з села, вибився в люди самотужки. Самолюбивий із завищеною самооцінкою, хотів здаватись значнішим, ніж мав на це підстави. Але...

Він схоплював на льоту ініціативні пропозиції, учився сам, в тому числі майстерності управління, що було непросто в умовах провінційних традицій, бо з кого, врешті, можна було взяти приклад? Хіба вибирувати краще по зернині. Бачив перспективу закладу і добивався тієї перспективи. Жорстко контролював виконання своїх доручень. Щоденні вечірні походи «по цехам» (про це любить згадувати тодішній завгосп Яків Ісакович Сквирський, нині 94-річний, проживає у Філадельфії) привчали усіх до порядку, до потреби оглянутися, – а що реально зроблено?

Будучи інколи несправедливим (до мене теж), він заслуговує найвищої оцінки в історії закладу, бо технікум розвинувся, розкрив свої можливості, розбудувався і, власне, зберігся найбільше завдяки О.Т.Новіцькому. Так вважаю. І добре, що його наступники підтримали інерцію розвитку, причому, в умовах, яким не позаздриш.

Шкода, що він пішов рано, як і його дружина Анна Іванівна (старша медсестра пологового відділення лікарні, що прийняла тисячі дітей, моїх дочок теж). Мудра жінка, ніколи і ніде після зміни статусу чоловіка ні відом, ні словом, ні поведінкою не змінилася. Таке в невеликому райцентрі – виняток і теж відповідно характеризує Олександра Тарасовича, хоч перше – її.

Дует керівників гарно доповнював новий завуч – Володимир Леонтійович Іваніцький. Йому, на мій погляд, притаманним було відчуття

міри – в життєвих потребах, намірах, статусних речах, самооцінці. Теж випускник технікуму і академії, він прийняв естафету від свого батька – учителя гуманітарія, що до виходу на пенсію також працював тут. Його характер можна було відчувати навіть з почерку, – завеликі літери, малий нахил, заокруглені букви, потовщені лінії. Володимир Леонтійович знав свою справу, робив її добросовісно, умів вислухати і вихованців, і викладачів, майже ніколи не виходив із себе. Тягнувся до молодих колег, регулярно грав з ними у волейбол, не блискуче, але старанно, надійно. Директор завжди міг на нього покластися.

Симпатію викликала його дружба з однокурсником Степаном Івановичем Костенком, викладачем сільгоспмашин. Разом вже вони відвідували репетицію хору (про це пізніше). Степан Іванович здавався ідеальною людиною, надзвичайно порядною і доброю, що підкреслювалось навіть його повнотою, котра йому личила. Десь у мене зберігається магнітофона плівка з голосом Степана Івановича на моєму 25-річчі. На прохання гостей він раз-по-раз розпочинав пісню комбайнера, а ми всі підхоплювали приспів

Еду, еду на комбайне,
Ходит полем рожь.
Раскрывай, Танюша, тайны,
Сердце не тревожь.

І зараз, через майже півстоліття чую його чистий баритон...

- 7 -

Не пригадую причини залишення однієї з груп електриків без класного керівника, але через декілька тижнів роботи мені запропонували ним стати. Звичайно, погодився, тим паче це додавало до зарплати якусь «десятку». Оцінювати роботу класного керівника не варто. Ним треба стати. А це означає – жити молодими людьми, знати про них майже все із їхніх же вуст. Так буває, якщо колектив «приймає» тебе, вірить, вважає своїм. В групі було двоє старших за мене віком, в тому числі староста Петро Степенко з Богуслава. Михайло Буртовий був комсоргом.

Бачу молодих хлопців такими, як вони були тоді. Коли ми грали в лісі в футбол, ходили в нічний похід по Росі з Бовкуна до Богуслава, коли о 5⁰⁰ піднімались і бігли на учгосп, щоб встигнути виконати свою норму на буряках і поїхати все-таки в суботу додому. Коли при хлопцях боровся з кремезним старостою і вчергове вибив собі ребро. Коли змагались на першість технікуму з гандболу і таки виграли її. І виграли в комплексі за підсумками року, при врахуванні успішності та інших показників, що, напевне, було причиною появи мого фото на Дошці пошани.

Хороша пора юності, молодості, надій... І впевненості у завтрашньому дні, бо за тобою – держава, в яку віриш, якій служиш.

Сьогодні таке відчуття – чи не найбільший дефіцит для молодих людей. Це відчуття треба буде повертати, якщо хочемо мати Україну – справжню державу.

«Своїх» пам'ятаю так. А тих, кому читав креслення – по їхніх роботах. Через років п'ятнадцять зустрічаючись з деким, міг безпомилково сказати:

- Прізвище, вибачте, забув. А складальне креслення пам'ятаю. Ви здавали креслення регулятора обертів двигуна з оцінкою «4».

- 8 -

Мені не було ще 24-х, коли призначили завідувачем відділення механізації замість мудрого Василя Васильовича Метельського, направлено керувати заочним відділом. Сприйняв роботу як ознаку довіри, котру треба виправдовувати працею. З того моменту, картаю себе, робота замінила мені майже все. Грішний, я ніби «на автоматі» справлявся з батьківськими (і синівськими теж) обов'язками, пропустив початок тяжкої хвороби дружини, жив технікумом, його справами.

Новий директор намагався розчищати авгієві конюшні, переобладнав деякі приміщення, реконструював майстерні і лабораторії (наприклад, вперше за всю історію був запущений сучасний ковальський цех на чотирнадцять, приблизно, робочих місць, де студенти проходили практику не «на пальцях», а стоячи кожен біля свого ковадла, з окремим горном.

Треба було бачити очі ветерана-майстра Якова Григоровича, коли все те відбувалось. Не в кузні, а в просторому і світлому цеху!

Незабаром профспілкові збори ввели мене в склад профкому, відповідальним за культмасову, загалом, позакласну роботу. Що те означало, зрозумів відразу. Директор і колектив очевидно стомились на кожній «планірці» займатися проблемами хору.

- Треба, щоб у людей не було з тим клопоту, – побажав директор.

Новина поширюється швидко. На нову репетицію хлопці зібралися дружно. Я представився як новий відповідальний за справу і запропонував:

- Хто не хоче співати в хорі, може вийти.

Вийшли всі. В кабінеті директора сказав:

- Перше доручення виконано, хор розпущений.

- Та ти що!?! У нас же через два місяці республіканський огляд. Що ми туди повезем?

- Олександрє Тарасовичу, з-під батога діла не буде. І не буде пристойного результату, якщо хор буде без викладачів, – хлопці ж змінюються за 2-3 роки... Просто, потрібна і Ваша підтримка.

- Добре, беріться. Я викладачів зорієнтую.

Наступного дня прийшла нова керівник хору Марія Гвоздзянчук, викладач музичної школи, талановитий хормейстер. Зробили прослуховування усіх викладачів включно з директором і завучем. Ще через

кілька днів хор в складі близько 70-ти осіб, з них половина викладачів пробував

Чужа хата, чужа хата – не своя...

а на республіканському конкурсі став призером. Колеги директора питали: «Де ти цього... взяв? Федір Олександрович і нам уже завдання поставив». (Ф.О.Пархоменко – начальник управління освіти МСГ).

Ясна річ, «накатом», само по собі нічого не робиться. Поява вокально-інструментальної групи, чоловічої вокальної групи викладачів, здатної чисто співати «Ноченьку» Рахманінова, танцювальної групи, концертного агітколективу, з яким об'їздили всі довколишні райони, незаперечна перемога в КВН-і на змаганнях з школою №1 (вважалась елітною, на той час внаслідок міграції ще не змінився склад містечкового населення, багато старшокласників навіть говорили російською, аби відрізнитись від «селюків») – все це інакше вирізняло навчальний заклад. Нас уже не можна було обійти і на районному огляді самодіяльних хорів. Така форма була традиційною, до огляду готувалися всі, в усіх селах і колективах міста. Ми, принаймні, протягом місяця щодня проводили репетиції, в тому числі окремо по партіях.

Після концерту журі вустами його голови Володимира Кіндратовича Губанова – заввідділом пропаганди райкому партії, загалом хорошої і чесної людини, що займалась не зовсім своєю справою, оголосило.

- Думаем, да, что первое место нужно отдать хору милиции. Громко пели, да, вместе начали, вместе кончили. И все – в унисон.

Зал відзначив аплодисментами використання професійного слова «унісон». Хор, я знаю, тренувався мало не три дні.

- Второе, да, место вполне заслуживает хор районной больницы. Особенно в нем выделялся голос секретаря парторганизации. Спасибо, да, ему за работу.

Секретарем був мій добрий (і тепер) товариш – Володимир Андрійович Мусієнко. Знаю, як йому доводилось крутитись в колективі, де робота позмінна, і щоб заохотити інших, старався сам. Слух у нього далеко не ідеальний, тому виділявся помітно.

- Ну, и третье, да, место отдаем хору техникума. Правда, с репертуаром у них что-то непонятное, да. «Чуєш, брате мій...» Кудя летят журавли? Причем они?

Ми співали акапельно, в чотири голоси класику української пісні на слова Б.Лепкого. Чув як сприймали наші пісні в Канаді, Чехії, США... І не лише «діаспорці». На прийомі в честь входження України в Раду Європи (я очолював делегацію), коли квартет «Явір» заводив Олійникове «Затужу, заболю...» замовкали розмови, не дзвеніли бокали, у багатьох виступали сльози. А були ж там представники усіх (!) країн Європи. І не лише Європи.

Взагалі, нам нічого соромитись своїх традицій, що є в різних сферах життя. Ними можна себе вирізняти, можна деякими пишатися, деякими

ділитися. Коли в Бонні лише зорганізувалося наше посольство (при розпаді Союзу влада не потурбувалася про поділ майна і споруд зарубіжних відомств СРСР, все доводилось створювати «на ходу») і після протокольних зустрічей запросили на прийом в честь делегації представників усього дипломатичного корпусу (і вони прийшли (!)), виручало те, що ми привезли з собою кілька буханок «Українського» хліба, кілька кілограмів сала з Бесарабки, самі зробили канапки з часником та наварили вареників. Я теж ліпив їх з жінками – працівниками посольства, благо навчений тому з дитинства. Нетрадиційна для дипломатичних прийомів... закуска пішла «на ура». Юрій Васильович Костенко, кадровий дипломат, перший посол України в ФРН тішився опісля успіхом, вважаючи, що такі експерименти рельєфніше представляють Україну. Практикував те в різних країнах, де працював, учив молодих дипломатів, будучи заступником Міністра.

- Не треба в Італію везти спагетті, – любить повторювати один з кращих диригентів світу Василь Якович Василенко, – треба нести у світ нашу музику, нашу культуру. У нас є що запропонувати.

Це говорить випускник відділення електрифікації Таращанського технікуму. Нині він народний артист України, лауреат державної премії ім.Т.Г.Шевченка, професор Національної музичної академії (раніше – консерваторії). Підтримую з ним тісні контакти. А почалися ж то вони з першого знайомства, коли в моєму тісному кабінетику він збився, граючи на баяні «Полонез Огінського». Малий... заплакав, треба було заспокоїти «не плач, Вася, будеш вчитися». З агітбригадою ми об'їздили десятки сіл і райцентрів. З нею не соромно було агітувати за технікум, бо підібралися талановиті дівчата і хлопці: Аркадій Слонімський, Микола Демиденко, Микола Гриценко (згодом керівник району, господарює в об'єднанні «Сільгосптехніка»), Леонід Левенчук (довго вчителював у Сквирському ПТУ), Анатолій Маційчук (директор однієї з середніх шкіл), Василь Василенко, Олександр Дзюбенко (теперішній зав. відділенням), Микола Орлик, Ніна Слюсар... Дівчат в той час училося небагато.

Спостерігаючи за професійною і службовою кар'єрою випускників, з високою мірою точності можу сказати, що коли молода людина була активною в громадській роботі, спорті, самодіяльності, – вона завжди знайде спосіб себе реалізувати, матиме успіх. Прикладів таких безліч.

Інформація поширюється швидко. Про те, що з кожним абітурієнтом я зустрічаюся, аби не пропустити особливі здібності юнака, стало відомим і вступникам. Не всіх їх можна було перевірити відразу, а конкурс був 2-4 чоловіки на місце. Перевірка здійснювалася уже під час навчання. Інколи вона була й не потрібна.

Пригадую епізод. Високий хлопець з Баришівки, Іван Будаї. (Я можу помилятися, нехай вибачать ті, кого це стосується, – часу ж пройшло дуже багато). Нормально склав вступні іспити, але бал має однаковий з багатьма конкурентами.

- Ти спортом займався?

- Аякже!

- А яким видом?
- Легкою атлетикою, бігав, цибав...
- А «цибав» у довжину, чи висоту?
- Усяк, але більше у висоту.
- І хороші були результати?
- Коли метр, коли – два...

Інший приклад: Микола Капітанський з Ставищенського району, з Гейсихи. Каже, що грав у духовому оркестрі. Для нас це знахідка, віримо.

Ні, до технікуму він інструментів не бачив. Але слово зобов'язує, закінчив він навчання кларнетистом, старостою духового оркестру, ще й першорозрядником з велоспорту і хорошим лижником. Зустрівся я з ним у Києві, коли Капітанський був капітаном з багатьма відзнаками за затримання злочинців, а на пенсію вийшов полковником, заступником керівника однієї із служб МВС.

Леоніда Грицаєнка, одного з лідерів учбової групи, що любив висловлюватися з бездоганною точністю, нещодавно приймав у себе. Він подарував мені свою книгу про прокурорську роботу, по якій вчать його студенти, його – ректора, доктора юридичних наук. Знаю, в наш час деякі речі сприймаються не так, як слід (що сказати – живемо в криміналізованій наскрізь державі). Шукаємо генпрокурора, наприклад. А він – ось, витіснений із практичної служби, бо завжди добивався законності, а це не подобалося тим, хто має змогу втручатися в чужу біографію.

Микола Луба, староста групи П.М.Нечушкіна, родом з Червоних Ярів. Зустрів його після того, як він звільнився з посади начальника спецроти супроводу ДАІ і повернувся в село. «Вас, – каже, – супроводжувати було легко, бо з роботи виїжджали після дванадцятої ночі, дорога вільна, але хлопці мали підлаштовуватися під такий режим». (Машини супроводу під час руху підпорядковуються особистій охороні. Начальник був попереджений: ніяких підготовок «проїзду», «чистки» траси, сирен тощо. При потребі (при повороті) зустрічна полоса перекривалась на ... 11 секунд. Не раз те фіксував).

Можна приклади продовжувати, не забуваючи і про випускників – заочників. Пару тижнів тому відвідав міжнародну виставку «Сучасна сільськогосподарська техніка». Прикро, бо як виробники техніки ми відстали... скажу так: якщо не зробимо те, що пропонують мої політичні однодумці, не збережемо у народній чи державній власності землю, не реформуємо суспільні відносини, то... відстали назавжди. Сьогодні на виставці, оглядаючи техніку (зарубіжних, звичайно, фірм) чуєш вітання і від наших випускників, серед них немало з науковими ступенями, з посадами, з авторитетом. Якщо система влади і управління залишиться нинішньою, а «реформи» в економіці, в АПК, зокрема, продовжуватимуться такими ж, спеціалісти, підготовані в Таращі (і скрізь) стануть невитребуваними, зайвими. Це трагедія, якої слід уникнути.

Чисельність студентів зростала. З'явилися штатні посади голови студентського профкому і секретаря комітету комсомольської організації з правами райкому. Микола Іванович Погорілий, сам студент, став керувати профспілковою роботою. Комсомольськими справами зайнявся Валерій Іванович Бодашевський. Відверто кажучи, мені «розвиднилось», особливо від співробітництва з В.Бодашевським. Талант організатора, на мій погляд, теж диво природи. Уміти *почути* людей, знайти потрібне усім, тобто універсальне рішення, згуртувати їх, продумати індивідуальні і колективні мотивації і бути при тому сприйнятим молодими людьми *рівним їм* і одночасно тим, до кого тягнуться, кому *вірять*... Все це було у Валерія Івановича. А ще – абсолютний слух (у хорі поряд з ним я спокійно і чисто брав потрібну ноту). А ще – мій товариш точно умів оцінити тенденції різних ситуацій в колективі, місті і районі, тверезо оцінював людей, керівників у тому числі, умів знайти з кожним контакт.

Його не вистачає тепер. Він пішов від нас, працюючи проректором (з виховної роботи!) податкової академії.

Одну з форм створення здорової конкуренції між групами ми плекали тривалий час. Це конкурс групової художньої самодіяльності. Здавалось би – що в тому і який стосунок все це має до основного завдання закладу – готувати техніків-механіків та техніків-електриків? Виявляється, має, адже готуються не просто фахівці відповідних професій, готуються до виходу в життя молоді люди. Про умови конкурсу, критерії оцінок, графік виступів тощо можна говорити детально, хто небайдужий до справи, сам може придумати щось і ефективніше. Важливо, що в суботу студенти не рвалися на автобуси, актовий зал переповнений, приходила молодь з міста, люди вболівали за «своїх». А підсумковий концерт у залі, прикрашеному яскравими афішами групових змагань, виглядав святковим. Програму було з чого формувати, вечір ставав святом, добрим, естетичним фестивалем.

Переконаний, наші вихованці, особливо ті, що спробували себе на сцені, зберегли назавжди враження від того дійства і, сподіваюсь, воно допомагало їм на життєвій дорозі. Мені допомагало.

Зайдемо ще до учительської якраз у той період, коли там вивішений графік зайнятості викладачів. В колективі все про всіх знають, або здогадуються. Відносини між викладачами мають бути здоровими, прозорими. Тоді обійдеться без пересудів, образ і інш.

Чого гріха таїти, – колеги ревниво ставляться до обсягів педнавантаження, бо то основне джерело заробітку (принаймні, тоді так було). Але ж викладання і виховання – крила однієї справи і, за великим рахунком, однакової ваги з точки зору душевних затрат. Коли все це поставити на огляд, то природно (і без запитань) здійснюється колективний

аналіз: хто займається тільки читанням уроків, хто є класним керівником, хто веде гурток, секцію, має громадське (і яке) навантаження, скільки на все витрачається часу, як співвідносяться безпосередньо платна і умовно неоплачувана роботи. Коли після того здійснюється корекція педнавантажень, їх об'єктивність нейтралізує незадоволення і претензії.

Сидять тим часом за столами в уже побудованому новому навчальному корпусі названі і неназвані мої колеги. Нехай вибачають ті, кого не згадав, а вони на те заслуговують. Хай вибачають ті, імена яких і прізвища називаю неточно або не повністю, – час, вік, пам'ять. Згадую їх раз-по-раз. Анатолія Миколайовича Щербака, заступника директора, умовно: з практичних занять, розсудливого і доброго товариша. Іону Андрійовича Митківського, бискучого викладача технології металів, мудру надзвичайно людину. Гната Антоновича Бадзюха, безкінечні історії його конструкторських передвоєнних досягнень слухаю я, бо інші уже слухали. («Іду по Красній площі, перед парадом. Глянь, – спарені зенітні кулемети! Підхожу, питаю офіцера:»Ну як машина? Моя конструкція». Во!, – відповідає». Картина – лубок. Не вистачає Сталіна в білому кітелі, що поплескує мого старшого колегу по плечу: «Привет, Игнатий! Заходи как-нибудь, разговор есть...»). Миколу Олексійовича Загороднього, з ним беремо воду з однієї колонки, слухачі якого завжди з першого разу здавали «на права», а про викладання ним теплотехніки розповідали анекдоти. Івана Андрійовича Цапка, якому легко було читати історію, бо вона не змінювалася. Василя Панасовича Марковського, статечного, спокійного, бо на читання політекономії конкурентів не було, а випускники предмет забували відразу по одержанню диплома. Віктора Олексійовича Шишкіна і Наталію Павлівну Обрезкову, що чарували усіх англійською та німецькою, хоч того ніхто не чув, а в мовах ще не відчувалася потреба; уявити, що наші випускники рвуться збирати клубніку у Фінляндії чи малину в Польщі, не можу. Григорія Яцевського, фізрука. Василя Васильовича Метельського (молодшого) – надію тих, хто вже мав телевізор вдома. Володимира Трифоновича Карабута, до якого можна зголоситися на перегляд футбольного матчу, а після розписати маленький покер, щоб за розробленою Анатолієм Федоровичем і мною методикою вчергове «розколоти» хазяїна і А.Левіцького на три карбованці. Лідію Миколаївну Стоббун, викладача землеробства, що не запізнюється на уроки, бо живе через дорогу. Молоде наше поповнення, – Валентину Петрівну і Петра Івановича Голованів, Зою Матушевську, «хімічку», Юрія Гуртовенка, що кличе до спортзалу на волейбол. Марію Богданівну і Валентина Ходзінського. Женю Альтмана, сина Якова Ілліча, зав. майстернею, класного професіонала, до якого звертався за порадами і після технікуму.

Вони зібралися в учительській ще й тому, що чекають, коли ставна молодиця Катерина Софронівна Ронська – головбух – повідомить, що прийшла зарплата. З цієї ж нагоди тут і Михайло Андрійович Мороз – «другий», бо прийшов у колектив після мене, хоч годилося б бути «першим», – за вдвічі старшим віком. Він живе під самим гуртожитком, тому

краще бачить побут своїх вихованців. Краще інших знаємо те ми з Самойленком, бо щонеділі вечорами обходимо усі гуртожитки, набираючи собі добровільної роботи на цілий тиждень.

(Початок вересня. В старому гуртожитку, вище тодішнього відділення міліції, бачимо в кімнаті сліди «вечері». Хлопець один, він поза підозрою, гарно «збитий» спортсмен. Питаю:

- З якої групи, звідки сам?

- Зі Ставищ.

- А звати як?

- Микола. Давай знайомитись. Бачу, шия накачана. Ти з якого курсу?

- Та...

Допомагає А.Ф. Знайомимось на багато літ, де і секція, і чергування дружинників у місті під егідою капітана Пастушенка, присутності якого вистачало на все місто. (Дивно було бачити через десятки літ двох чергових міліціонерів з вівчаркою. Напевне, бояться по одному ходити...), і Микола Федорович Юхименко – заступник директора школи в Ставищах, і моя довірена особа на виборах, і порядний представник дрібного підприємництва з магазинчиком побутової техніки в Таращі).

Загляне в учительську і Микола Іванович Гніденко, штатний холостяк. Занесе журнал Наталія Дмитрівна Толстая, котра має до мене претензії за відмову від замін, що позбавляє і її не зовсім заслужених доплат, бо її предмет може читати Василь Сидорович Рябчук, і я тим користуюсь, аби не ламати учням розклад уроків.

А я ні до кого не маю претензій. Я вдячний вам усім, кланяюсь тим, хто працює, хто живе, і тим, пам'ять про яких зберігаю. Від вас я дістав життєвий гарт, ви навчили мене багато чому і дорогі мені не тільки тому, що були поруч в найкращу пору молодості.

Спасибі вам!

Виходжу з учительської, ще раз доторкаюсь поглядом до стенда зі спортивними кубками, вітаюсь із незмінним сантехніком Миколою Івановичем Коняхіним, іду з корпусу по вулиці мимо будинку культури (якого ще немає), мимо пожежної (що ніколи, слава Богу, не кликала на біду), мимо бібліотеки і райкому (де скоро безцеремонно втрутяться – і нехай – у мою долю) і там, поблизу універмага зустріну мою Валентину з дітьми (старша – з білими бантами, менша – в скромній найпростішій колясці). Не зважаючи на якісь клопоти, відчуватиму себе щасливим. Бо ми – вдома. Ми нікому і нічого не винні. І є наше завтра в роботі. В роботі на ймення – ТЕХНІКУМ.